

Иван МАНЕВСКИ

ЗНАЧЕЊЕ И ОРГАНИЗАЦИЈА НА ТЕМАТСКОТО ПОВТОРУВАЊЕ НА СОДРЖИНИТЕ ВО НАСТАВАТА ПО ИСТОРИЈА ВО ОСНОВНОТО УЧИЛИШТЕ

У В О Д

Потполното остварување на целите и задачите на наставата по историја во основните училишта не зависи само од тоа што наставникот треба суверено да владее со историскиот материјал, научно и марксистички да го презентира пред учениците користејќи при тоа разновидни наставни методи и форми за работа, како и современи наставни средства, туку и од начинот на наставната работа за систематизирање и утврдување на стекнатите знаења. Тоа се постигнува преку повторувањето. Повторувањето служи како средство за запомнување и задржување на запомнатото. „... Во првиот случај тоа е составен дел на учењето, а во вториот борба против заборавањето¹⁾. Во два-та случај повторувањето е тесно поврзано со систематизирање на знаењата, односно структурирање, правење прегледен систем за логичкиот и временскиот редослед на настаните што се проучуваат.

Повторувањето на еднаш научениот материјал треба да се одвива постапно и организирано во текот на целата учебна година. Уште при изготвувањето на годишното глобално и тематско планирање на материјалот, наставникот треба да предвиди часови за повторување на историскиот материјал.

Од посебно значење е солидна подготовка за еској час на кој се врши повторување. Треба да се одредат содржините за повторување, да се направат тези по кои ќе се одвива повторувањето, на што треба да се обрне посебно внимание, да се одредат методите за наставна работа, наставните средства, текстовите што дополнително ќе се користат, каков ќе изгледа планот на таблата и сл. За да бидат учениците подготвени за

¹⁾ Marija Vrbetić: „Nastava povijesti u teoriji i praksi”, „Školska knjiga”, Zagreb, 1968, 126.

час, треба претходно да им се каже што да повторат, на што посебно да се задржат и како ќе го користат времето за повторување. Ако е во прашање повторување на поголем број содржини или поголема наставна тема пожелно е да им се одреди поголем временски рок за повторување и да им се препорача да си го распоредат времето така што постепено да го повторуваат материјалот, во неколку дена, по половина саат, а не во последниот ден пред часот за повторување по неколку саати. Треба на конкретен начин да се упатат учениците како да повторат поголем дел од материјалот.

Приод кон проблемот

Во литературата наидуваме на различни видови повторувања на историскиот материјал, но предмет на нашето третирање е да се осврнеме само на еден од нив, а тоа е тематското повторување.

Во современата стручно-методска литература прашањето за наставната работа на часот за тематско повторување во наставата по историја не е доволно обработено. Исто така и во наставната програма по историја за основните училишта во СР Македонија не се конкретизирани часови за тематско повторување, а и не се дадени насоки како тоа да се организира и изведе. Од тие причини состојбата по ова прашање во наставната практика не е на завидна висина. Согледувањата покажуваат дека кај извесен број наставници по историја, како во своите годишни глобални планирања на материјалот, така и во реализацијата на истите не се застапени часови за тематско повторување. Во основните училишта некаде станало практика повторувањето на историскиот наставен материјал да се врши на тој начин што по изучени обично на 2—3 лекции се користи час за повторување и тоа се оди според редоследот на лекциите во учебникот. Повторувањето само преку овој начин, кое може уште да се нарече и повторување на парче, не обезбедува целосно согледување на органската и логичката поврзаност на историските категории, појави, настани и слично, како и нивната взаемна зависност и условеност, односно накүсо речено, не се согледуваат овие прашања во нивната целосност.

Ваквите недостатоци во повторувањето на наставниот материјал по историја се повод во овој напис посебно да се осврнеме на часот за тематско повторување, со што, донекаде би го прошириле сознанието за ова важно теоретско прашање во наставата по историја во основното училиште.

Поим за тематско повторување

Под тематско повторување на историскиот материјал се подразбира „повторување на пошироки логички и дидактички целини, односно пошироки наставни целини кои опфаќаат по неколку наставни единици. . . . Наставната целина во наставата по историја содржана во една тема опфаќа континуирани историски збиднувања во една земја или временско паралелни збиднувања во повеќе земји во фиксиран временски период“.²⁾ Така, на пример, темата: „Национално-ослободително движење на македонскиот народ во XIX век“ што се изучува во VII одделение, опфаќа континуирани збиднувања само во Македонија, а темата: „Национално-ослободителните движења на југословенските народи во XIX век“ која се обработува во истото одделение, се временски паралелни збиднувања кај сите југословенски народи. Освен тоа, една тема може да опфати само еден проблем на историски збиднувања, односно една одредена проблематика во повеќе или во една земја. Такви се, на пример, темите: „Македонското национално-револуционерно движење од Берлинскиот конгрес до Првата светска војна“, „Комунистичката партија на Југославија од основањето до 1935 година“, „Работничкото движење кај југословенските народи во крајот XIX и почетокот на XX век“ и други.

Тематските повторувања главно се применуваат по обработка на повеќе логички наставни целини кои меѓусебе се органски поврзани. Во зависност од обемот, една наставна логичка целина може да се обработи преку поголем или помал број методски единици за кои е потребно соодветен број часови за утврдување. Предвидениот фонд на часови за утврдување се распоредува обично на тој начин што по одржани 2—3 методски единици следува еден час за утврдување. Штом вака се помине целата наставна целина, на посебен час се врши повторување на истата, односно се применува час за тематско повторување на кој се врши заокружување на материјалот по одреден проблем. Ваквиот начин на тематско повторување се одвива по оној редослед по кој е даден материјалот во наставната програма со цел да се спазат хронологијата во изучувањето на настаните. Бројот на часовите за тематско повторување на овој начин зависи од ширината на темата. Така, на пример, за темата „Југославија во периодот на општественото самоуправање“ би можело да се употреби еден час за тематско повторување, а за темата „НОВ и Револуцијата кај нашите народи и народности (1941—1945)“, како поширока тема, која претходно е предадена преку 20 методски единици, би биле потребни повеќе вакви часови.

²⁾ Milenko Miladinović: „Tematsko ponavljanje u nastavi istorije u osnovnoj školi“, „Putevi i dostignuća“, br. 2, Sarajevo, 1978.

Меѓутоа, сите часови што би се предвиделе за тематско повторување не е задолжително да се одвиваат во ист редослед каков што е редоследот на содржините во наставната програма. Ако се врши повторување по проблеми, тогаш се прави прегрупирање на материјалот и од претходно изучените теми се формираат проблемски теми за повторување. Во тој случај часовите за вакви тематски повторувања, следуваат по изучувањето на проблемите кои се вткаени во повеќе теми, односно наставни целини. Таква една тема, на пример, може да гласи: „Културата во стариот век“. Таа би се повторила откако ќе се помине материјалот содржан во темите: „Стариот Исток“, „Стара Грција“, „Старата Македонска држава“ и „Стариот Рим“. Или, на пример, проблемот: „Борбата на нашите народи за национално ослободување во XIX и почетокот на XX век“, која е содржана во повеќе општи теми, ќе се повтори по обработката на содржините за I и II српско востание, Негушкото востание, востанијата во Македонија во втората половина на XIX век, Босанско-Херцеговското востание од 1875 година, Борбите на Црна Гора за самостојност и државност, Илинденското востание и борбата на културно (Преродбата) и политичко поле кај југословенските народи. На ваквите часови за тематско повторување се формираат логички целини во кои настаните проблемски се поврзани при што се согледува нивниот развој и премин од еден во друг квалитет.

Основна цел на тематското повторување е целовито согледување и сознавање на одделни историски појави, настани и збиднувања, категории и сл. како и продлабочување, синтезирање, воопштување и систематизирање на знаењата, истакнување на крупните моменти, изведување на заклучоци и откривање на законитостите во општествениот развој.

Освен тоа, на часовите за тематско повторување се постигнуваат и оние воспитно-образовни задачи во наставата по историја кои се остваруваат и кај другите видови повторувања по овој предмет:

— „средување на временските податоци во хронолошки редослед или во синхронистички врски“;³⁾

— „следење на развојниот пат на некои економски, општествени или политички збиднувања...“⁴⁾, како, на пример, настанувањето и развивањето на средновековните градови, или Појава и развој на работничкото движење кај југословенските народи;

³⁾ Marija Vrbećić: „Nastava povijesti u teoriji i praksi“, Školska knjiga“, Zagreb, 1968, 141.

⁴⁾ Истото, 141.

— проблемско поврзување на настаните во една или повеќе земји, на пример, Комунистичката партија на Југославија од 1941 до 1945 година или Македонското национално-револуционерно движење од Берлинскиот конгрес до Балканските војни;

— „согледување на настаните по нивните причинско-последичи врски...“⁵⁾, на пример, Причината за појавата и развојот на работничкото движење посебно кај секој од југословенските народи до создавањето на КПЈ;

— споредување и оценување на историските збиднувања, состојби, движења, државни и општествени уредувања, начини на производство и сл. На пример, сличности и разлики меѓу буржоаските и социјалистичките револуции или меѓу општественото уредување во Стара Грција и Стариот Рим;

— проширување и продлабочување на историските сознанија, воопштување и донесување на соодветни судови и заклучоци;

— развивање на логичкото и историското мислење, изградување на историската свест, како и развивање на пошироки, целосни погледи кај учениците за историските збиднувања;

— согледување и оценка на наставникот за квантитетот и квалитетот на историските знаења кај учениците и колку тие станале нивна трајна своина, став и убедување.

Концепција на часот за тематско повторување

Реализацијата на наставната програма по историја конкретно се остварува преку одредени наставни единици кои се одржуваат на одреден број часови. Фактот дека материјалот од темите се распоредува на методски единици (во учебниците на лекции) јасно укажува дека во текот на наставниот процес на учениците им се презентираат историските настани на парче, наместо во нивната каузална поврзаност. Разбирливо е дека во наставната практика континуитетот на историските текови се остварува на секој час кога се обработува нова наставна содржина на кој истовремено се врши повторување за онаа материја што на учениците им е позната и која е во органска врска со материјалот кој ќе се проучува на дадениот час. Меѓутоа, на ваквите часови не може да се посвети доволно време за целосно поврзување на сите основни и битни елементи од една поширока наставна целина, која учениците во извесна мера сепак ја доживуваат и согледуваат парциелно, како ред одвоени збиднувања, од причини што таа е поделена на наставни единици и се обработува во временско растојание. Во процесот на тематското повторување, стекнатите историски зна-

⁵⁾ Истото, 142.

ења за одделни наставни содржини се поврзуваат и обликуваат во свеста на учениците во единствена логичка целина за одреден историски период или еден аспект од него. Кај овој вид часови за повторување, задачата на наставникот е да им помогне на учениците прво да стекнат сознанија, за конкретните историски факти а потоа, со понатамошното поопштување, да се здобијат со општи сознанија за суштината на општествените односи и за силите кои го движат напред човековото општество. Кај тематското повторување учениците морат во процесот на повторувањето на материјата да се отргнат од вообичаениот редослед на лекциите во учебникот, односно од редоследот при првото изучување на содржините. Во зависност од целта на сознанијата што треба да се стекнат, тој редослед ќе треба да се прекине и проучените елементи да се вклучат во нови врски, исти податоци морат да се поврзат во нова целина, истиот процес да се осветли од други аспекти, односно материјалот да се реструктурира и активно да се преработи. Треба да се има предвид дека една поширока наставна целина, која е обработена преку неколку методски единици, на ваквиот вид час не е можно да се повтори во сите свои конкретности, туку се задржуваме главно на најзначајните настани во рамките на темата, се согледуваат битните елементи а потоа се врши систематизација и се изведува генерализација. Кога учениците ќе ја сфатат целината и ќе ги согледаат основните историски текови, тогаш полесно ќе можат да зборуваат и за поединостите.

Часовите за тематско повторување се многу корисни и интересни за учениците. Изучената наставна материја во овој случај не се прикажува на парче, туку во цврста врска, во причинска поврзаност на појавите, со што новите моменти сами посебе се откриваат. На ваквите часови за повторување може и треба да се внесат нови факти, некои интересни детали, да се прочитаат некои текстови, да се прикажат други слики, значаен дел од некој филм или дијафилм и сл.

Повторувањето од овој вид се врши по хронолошки ред, со примена на дијалогска, монолошка, текст и демонстративна метода, фронтална форма на наставна работа во рамките на времето од 45 минути, со цел да се реализираат основните задачи на темата што се повторува.

Како на другите, така и на овој час треба да бидат активни сите ученици. Разговорот треба да се одвива на тој начин што би се поставувале пошироки прашања на кои би се добиле поцелосни одговори. Така, на пример, ако се повторува за темата: *Првата светска војна*, од еден ученик треба да се бара да ги изнесе сите причини за почнувањето на таа војна. Формулацијата на прашањата треба да биде таква што ќе овозможи да се добијат продуктивни одговори, а од секој добиен одговор да произлегува ново прашање и да се поврзува еден

одговор со друг. Вака поставените поврзани прашања и добиени одговори овозможуваат да не се почувствува премин од една повторена наставна единица кон друга, а се изнесува целосна и заокружена историска материја од една определена тема или нејзините органски делови, со што, истовремено целосно се согледува континуитетот на историските настани.

Структурата на овој вид час за тематско повторување би се состоела од следните компоненти: увод, истакнување на целта, повторување, правење план на табла и запишување на други податоци, рекапитулација и одредување на домашни задачи.

Во уводниот дел на часот во куси црти ќе се изврши повторување за оние претходни настани кои се органски поврзани со наставните содржини во темата што се повторува, а потоа се истакнува целта, односно насловот на темата кој се запишува на училишната табла и се поминува на повторување. Во текот на повторувањето наставникот заедно со учениците прави план на таблата по кој подоцна се врши рекапитулација на темата. На крајот од часот учениците го препишуваат планот во своите тетратки, а за домашна работа може да им се рече да ја утврдат хронологијата на настаните или да внесат нови сознанија во своите историски албуми, да прочитаат некој текст, да погледат некој документарен филм и слично во врска со темата.

Меѓутоа, за да се добие појасна претстава како конкретно би се одвивала организацијата на ваков час, ќе се задржиме врз примерот на една тема што самите би го формулирале нејзиниот наслов, а тоа е: „Создавање на првите југословенски држави“ која се изучува во VI одделение. Повторувањето на оваа тема ќе го оствариме на еден час, а преку водење на дијалог по следните наставни единици и тоа: а) областите во кои се населиле јужнословенските племиња, посебно за секоја држава, б) борбите на јужнословенските племиња, односно племенските сојузи со соседите и странските завојувачи, в) формирање на првите југословенски држави, г) државно и општествено уредување на првите југословенски држави.

Во уводниот дел на часот би повторувале: главните причини за повторување на Старите Словени, причини за слабеењето на Византија и промените што настанале во животот на Словените при нивното преселување и населување на Балканскиот Полуостров. По истакнувањето на целта, во текот на повторувањето можно е да се користат: историските сидни карти: „Првите југословенски држави“ и „Самоиловото царство“; сликите: „Преселување на Словените“ и „Нападите на Солун од Македонските Словени“ и да се искористат оние изводи од текстови и дијапозитиви кои на учениците претходно не им биле познати. Планот на таблата се запишува во текот на повторувањето, а се оформува заедно со учениците. Во содржи-

ната на планот главно би стоеле најбитните одговори на поставените прашања за повторување со чија помош на крајот од часот би извршиле рекапитулација на темата. За домашна работа на учениците ќе им се даде да ги прочитат оние извадоци од текстовите кои претходно не се користени или пак своите албуми да ги дополнат со нови слики и текстови. Назачената тема може да се повтори и преку групната форма на работа.

Часовите за тематско повторување претставуваат завршница во обработката на наставните целини, но за нив е потребна поголема подготовка на наставникот во смисла на формулирање насловот на темите, давање упатства на учениците за начинот на повторувањето, одбирање на средства, методи и форми на наставна работа и друго.

Распоредување на наставниот историски материјал на можни теми за повторување

Во ова поглавје целта ни е да дадеме преглед на можни теми за повторување со одреден фонд на часови за нивната реализација. Насловите на презентираниите теми, што во натамошниот текст, ќе бидат набележани, целосно не се совпаѓаат со насловите на дадените теми во наставната програма по историја, туку тие се формулирани според нивната проблематика и логичката поврзаност на содржините во нив.

Распоредот на историскиот материјал на можни теми за повторување по одделенија го приведуваме како што следува. Во V одделение наставниот материјал би го групирале на 4 теми: „Предисторија“, „Стара Грција“, „Стариот Рим“ и „Грчка култура, Елинизам со елинистичка култура“. Формулацијата на првите три теми е иста како и во наставната програма и би се повториле по ист редослед на 3 часа. Четвртата тема ја сочинуваат содржини кои во наставната програма се групирани во други наставни целини. Спојувањето на содржините за овие култури во една тема за повторување го правиме со цел да се согледа воопшто развојот на културата во стариот век, нивното меѓусебно влијание и за вршење на споредба меѓу нив. Повторувањето на оваа тема би се одвивало на еден час, и тоа на крајот од учебната година, бидејќи тогаш се завршува со изучувањето на римската култура која спаѓа во состав на назначената тема.

Освен тоа, исто така, на крајот од учебната година би можело да се употреби уште еден час за тематско повторување на темата: „Настанување, развој и пропаѓање на робовладетелското општество“. Ова се прави со цел да се согледа континуитетот на ова општество и тоа: развојот на производните сили и

односи, внатрешните класни спротивности и причините за пропаѓањето на робовладетелското општество, чии последици условиле да се создаде новото феудално општество, кое се изучува во VI одделение. Значи, овој час истовремено претставува увод во отпочнувањето со обработка на историскиот материјал за наредното — VI одделение.

За другите наставни единици, предвидени со наставната програма за V одделение, би се користеле часови за тековни повторувања и утврдувања како и други активности.

Во VI одделение наставниот историски материјал би можел да биде групиран во следните теми за повторување: „Феудализмот како повисок степен во развојот на човечкото општество“, „Македонија од населување на Словените во неа до формирањето на своја држава“, „Првата Македонска држава и борбата (востанијата во XI век) на Македонците со тогашните држави — Бугарија и Византија“, „Создавање на словенечката, хрватската и босанската држава како и државите Рашка и Зета“, „Создавање, развој и распаѓање на средновековната држава“, „Потпаѓање на нашите земји под османлиска власт“, „Положбата на македонскиот народ под османлиска управа и отпорот против Турците Османлии“ и „Настанување и развој на европските градови“. Овие осум теми би требало да се повторат на 8 наставни часа. Првата тема треба да се повтори по примерот на „франската држава“ и да се направи компарација со претходниот-робовладетелски поредок. Во рамките на последната тема би требало да влезат наставните единици: „Настанување и развојот на градовите во Европа“, „Дубровник“, „Развојот на техниката во Западна Европа и најнови пронајдоци“, „Хуманизам и ренесанса“ и некои потцелинки од наставните единици „Географски откритија“ и „Крстоносните војни“, што се однесуваат на настанувањето и развојот на европските градови.

Од напред изнесениот преглед на наставни теми за повторување во VI одделение, се гледа дека редоследот на наставните единици групирани во нив целосно не се поклопува со нивниот редослед во наставната програма и според редоследот на нивното прво изучување. Така, на пример, наставната единица: „Босанска држава“ во наставната програма стои по изучувањето на наставната единица „Распаѓање на Душановото царство“, а во темата за повторување сме ја ставиле во обратен редослед. Или, на пример, „Настанување и развојот на градовите во Европа“ се изучува во првото полугодие, а како тема сме ја назначиле да се повтори на крајот од учебната година, откако ќе се заврши со обработката на содржината за Дубровник. Од тоа се заклучува дека на овој начин настанува извесно прегрупирање на наставните единици според сродноста и поврзаноста на тематиката, а не според целосниот редослед

во наставната програма и учебникот по историја за тоа одделение.

Останатите наставни единици предвидени во програмата за VI одделение, поради својата тематика, не можат да се вклопат во пошироки наставни целини, па затоа и не се предвидени во прегледот за тематско повторување. Такви, на пример, се: „Византија“, „Старите Словени“, „Самостојните владетели на Просек“ и други за кои би се користеле часови за утврдување, тековно повторување и други активности.

Некои наставни единици за VII одделение по својата тематика би можеле да ги групираме во темите: „Француската буржоаска револуција и Наполеоновите војни“, „Работничкото движење во Европа во XIX век“, „Македонија од крајот на XVIII век до Берлинскиот конгрес“, „Србија од почетокот на XIX век до Балканските војни“, „Народна преродба во Македонија, Хрватска и Словенија“, „Науката, техниката и културата во светот и Просветата и културата кај југословенските народи од крајот на XVIII век до почетокот на XX век“, „Македонското национално револуционерно движење од Берлинскиот конгрес до Младотурската револуција“, „Македонија од периодот на Младотурската револуција, Балканските војни и Првата светска војна“, „Работничкото движење кај југословенските народи од крајот на XIX до почетокот на XX век“ и „Првата светска војна и Октомвриската револуција“. За наведените 10 теми би се употребиле 10 часови за тематско повторување.

Во VIII одделение можно е да се формираат следните теми: „Југославија меѓу двете светски војни“, „Кризата на капитализмот и Втората светска војна“, „Народноослободителната војна на југословенските народи и народности“ (преглед на востанијата и вооружените борби), „Социјалистичката револуција во Југославија 1941—1945“ (создавање и развој на народната власт, I и II заседание на АВНОЈ, заседанието на АСНОМ, „Прогласување на Републиката и првиот устав на Нова Југославија), „Борба за меѓународно признание на Нова Југославија“, „Светот по Втората светска војна“ и „Југославија во периодот на општественото самоуправање“.

Ваквото распоредување, односно трансформирање на материјалот по историја за тематско повторување не значи шаблон по кој наставниците би требало стриктно да се придржуваат, туку како можни варијанти или модел за примена на овој вид повторување.

Видови тематски повторувања

Часовите за тематски повторувања можно е да се организираат и реализираат на неколку начини и тоа:

а) прв начин

Се врши повторување на темите според нивниот редослед во наставната програма и учебникот по историја. Повторувањето на една тема се остварува на тој начин што во процесот на повторувањето од сите наставни содржини кои ја опфаќаат темата се издвојуваат најкарактеристичните моменти, се врши обединување во една наставна целина, се прави синтеза на сознанијата за неа и се донесуваат заклучоци по истата. Така по ред се повторуваат сите наставни теми.

Добрата страна на овој вид повторување е во тоа што учениците, во текот на целиот час, го сконцентрираат своето внимание врз главниот проблем на темата. Така, на пример, ако се повторува темата: „Македонија од Берлинскиот конгрес до Првата светска војна“, основен проблем на повторување ќе биде македонското-национално револуционерно движење во тој временски период. Но, овој начин на повторување овозможува актуализација само на оние историски настани кои се содржани во темата, а се изолираат сите други истовремени настани во другите земји, односно во случајот од национално-револуционерните движења кај другите југословенски народи па и во Европа.

б) втор начин

Недостатоците на првиот начин се отклонуваат со примена на втората варијанта на тематско повторување. Имено, кај овој вид повторувањето на историскиот материјал би се одвивало по проблеми, во хоризонтална линија, со што истовремено би се извршило *поврзување* или *споредување* на настаните од една земја со истородни настани или историски текови во другите земји во ист или различен временски период. Така, на пример, ако се повторува за вооружените борби во текот на НОВ во Југославија, овие настани истовремено би ги поврзале со поважните битки на другите светски боишта во периодот од 1941 до 1945 година. Или ако се врши повторување, на пример, за проблемот: „Социјализмот како светски процес“, би можело да се вршат споредби на сличностите и разликите меѓу социјалистичката револуција во Советскиот Сојуз, Кина и Југославија.

Позитивно кај овој вид повторување е што се согледува поврзаноста на историските настани од една земја со другите земји, се продлабочуваат сознанијата кај учениците за ширината на историските текови во рамките на една земја, во Европа па и во светот и се развива ученичкото мислење. Меѓутоа, слабата страна на ваквото повторување е што навлегувајќи во поширока проблематика, која во наставната програма е структурирана во повеќе теми, се создава извесно прекинување во сле-

дењето на континуитетот на настаните од една тема и не се согледува нејзината целовитост како и условеноста на историските појави и проблеми во рамките на неа.

Овој начин на повторување е потежок од првиот и бара поголеми напори и подготовки на наставникот по историја.

в) трет начин

Во текот на првата обработка на наставните содржини учениците повеќе фрагментарно се запознаваат со одделните проблеми, односно историските појави, настани, категории и друго. Меѓутоа, потребно е тие да ја сознаат целосноста на овие прашања, а тоа го овозможува третиот начин на повторување. Имено, наставниот материјал од една тема се прегрупира по проблеми, а потоа се повторува проблем по проблем по *вертикална линија*, односно по должината на целата тема. На крајот се прави синтеза на сознанијата за проблемите со што појасно се согледува целокупната проблематика од дадената тема. Така, на пример, повторувањето на темата: „Југославија меѓу двете светски војни“ би можеле да го извршине по проблемите: КПЈ и класната борба на работничката класа од 1919 до 1941 година, државното уредување и надворешната политика на Стара Југославија, политичките партии, односно организации и политичките борби, националното и аграрното прашање, состојбите во трите дела на Македонија меѓу двете светски војни и економските и културните прилики во Стара Југославија. Откако опстојно би се согледале сите овие шест проблеми, би извршиле синтезирање на сознанијата за дадената тема, а тоа ќе придонесе учениците подлабоко и повеќестрано да ги сфатат во целост суштината и карактерот на предвоена Југославија. Или друг пример, темата: „НОВ и народната револуција“ би можеле да ја повторуваме преку проблемите: КПЈ на чело со другарот Тито — предводник на југословенските народи и народности во борбата против окупаторот и домашните предавници и за создавање на нова Југославија, воените дејствија во текот на четиригодишната Народноослободителната војна (во преглед), создавање и развој на народната власт, развојот на Народноослободителната војска, улогата на сите прогресивни сили (АФЖ, Народниот фронт, СКОЈ и други) во текот на војната, културата во текот на НОВ и други проблеми. По сеопфатното повторување на содржините, поединечно за секој проблем, се прави синтеза на сознанијата за оваа тема и се согледува специфичноста, карактерот и суштината на НОВ и Народната револуција, а посебно улогата и величината на другарот Тито во таа славна епопеја на нашите народи и народности. Кога е во прашање повторување на теми со поширока проблематика, како што е во случајот со двата наведени

примера, тогаш за нив би се употребило повеќе од еден час од ваков вид повторување, односно најдобро е да се одржат блок часови.

Секој од наведените начини на тематско повторување има свои негативни и позитивни страни. Наставникот по историја, според својата замисла и цел на часот, може да одреди која тема по кој начин ќе ја повтори. Битно е, во текот на реализацијата на наставната програма, наизменично и повремено да се користат трите начини на тематско повторување, со што, и наставата би била поинтересна за учениците, а нивните знаења по историја би станале подлабоки, сеопфатни и потрајна своина.

Од практичен аспект корисно е ако наставникот по одржаниот час на тематско повторување изврши анализа, ги согледа недостатоците, внесе дополнувања и друго, за да може истиот вид повторување со поголем успех да го оствари во другите паралелки од истото одделение. Ваквата наставна работа на наставникот концепирана во својата тетратка за дневни подготовки за час, како перманентна задача во текот на една учебна година, може да послужи како патоказ како да се унапредува наставата по историја.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Dušan Lazić: „Ponavljjanje u nastavi istorije”, „Pedagoška stvarnost”, br. 1, Novi Sad, 1966.

2. Josip Demarin: „Kako provjeravati povijesno znanje učenika”, „Pedagoška stvarnost”, br. 8, Novi Sad, 1960.

3. Radoslav Vukanović: „Misao aktiviranje učenika u nastavi povijesti na etapi ponavljanja produktivnim zadacima”, „Pedagogija”, br. 3, Bograd 1975.

4. Milenko Miladinović: „Tematsko ponavljanje u nastavi istorije u osnovnoj školi”, „Putevi i dostignuća”, br. 2, Sarajvo, 1978.

5. Marija Vrbetić: „Nastava povijesti u teoriji i praksi”, „Školska knjiga”, Zagreb, 1968

6) Републички завод за унапредување на школството на СРМ: „Основно училиште-општа програмска структура со наставен план и програми“, „Просветно дело“, Скопје, 1973.